

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра історичних дисциплін

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ЗНАНЬ
для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»,
014.03 «Середня освіта (історія)»

Затверджено на засіданні
вченої ради історичного факультету
(протокол № 10 від 16.05.2018 р.)

Маріуполь 2018

УДК 001.89(076)

ББК 72.52я73

Методологія та організація наукових досліджень. Методичні рекомендації до семінарських занять та засоби діагностики знань / Укл.: Арабаджи С.С. – Маріуполь, 2018. – 40 с.

Методичні рекомендації до семінарських занять та засоби діагностики знань з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» призначені для студентів ОС «Магістр» спеціальностей «Історія та археологія» та «Середня освіта (історія)». Містять тематику семінарських занять, методичні поради для підготовки до кожного заняття, списки рекомендованої літератури.

Рецензенти: д.і.н., проф. кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики МДУ В.Ф. Лисак
к.і.н., доц. кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ О.В. Кригіна

©С.С. Арабаджи, 2018

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. Плани семінарських занять. Методичні поради.....	7
3. Тести самоконтролю.....	26
4. Орієнтовний перелік питань для модульної контрольної роботи.....	30
5. Індивідуальні науково-дослідні завдання.....	31
6. Розподіл балів за виконаними завданнями. Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами і критерії оцінювання..	32
7. Список рекомендованої літератури.....	34
8. Словник термінів.....	38

ВСТУП

Методичні рекомендації для підготовки студентів ОС «Магістр» спеціальностей «Історія та археологія» та «Середня освіта (історія)» до семінарських занять та засоби діагностики знань з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» відображають проблемний принцип побудови курсу і призначені для того, щоб зорієнтувати студентів у проблематиці, що вивчається. У планах занять означено коло категорій та понять, знання яких вважається нормативним у підготовці фахівця-історика.

Дисципліна «Методологія та організація наукових досліджень» є складовою частиною циклу дисциплін професійної підготовки і вивчається студентами ОС «Магістр» спеціальностей «Історія та археологія» та «Середня освіта (історія)» у I семестрі.

Дисципліна «Методологія та організація наукових досліджень» є однією із базових у підготовці студентів ОС «Магістр». Курс передбачає опанування методологією і методикою здійснення наукових досліджень з метою підготовки до написання кваліфікаційної роботи, дисертацій, наукових праць та систематичного здійснення науково-дослідної роботи.

У курсі розглядаються суть методології і методів наукових досліджень, методики підготовки наукових праць, сучасних тенденцій розвитку науки. Також висвітлені проблеми розвитку науки, організаційної структури науки в Україні, методології і методики проведення наукових досліджень, вибору напрямку та теми наукового дослідження, організації науково-дослідної роботи. З огляду на це й складено програму та визначено мету і завдання вивчення дисципліни.

Мета курсу: сформувати у студентів знання з методології, методики та організації наукової діяльності для забезпечення їхньої професійної соціалізації як дослідників, оволодіння основними навичками творчого мислення та прийомами рішення нестандартних проблем, що виникають під час розробки наукових досліджень.

Завдання:

- формування цілісного уявлення про науково-дослідницький процес;
- теоретична підготовка з питань сутності понять і категорій методології наукових досліджень;
- освоєння навиків формування і використання усвідомленої методологічної позиції наукового дослідження;
- вдосконалення вмінь у пошуці, доборі й опрацюванні наукової інформації, у точному формулюванні мети, задач і висновків дослідження;
- розробка етапів та форм процесу наукового дослідження;
- оформлення результатів наукових досліджень та впровадження їх у практику.

Компетенції, що набуває студент у ході вивчення курсу:

соціально-особистісні:

- набуття культури навчання впродовж життя;
- володіння культурою мислення, прийомами усного і письмового викладу матеріалу, здібністю до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки мети та вибору шляхів її досягнення;
- здатність планувати та розподіляти час, управляти своєю діяльністю;
- здібність самостійно навчатися та аналізувати свою роботу, підвищувати майстерність;
- здатність генерувати нові ідеї; розвинута здатність до творчих підходів у вирішенні професійних завдань;
- здібність критично оцінювати свої прогалини у знаннях та вміннях, обирати засоби для їх усунення;
- вміння злагоджено працювати у колективі;
- здатність адаптуватись до нових ситуацій;

інструментальні:

- володіння професійною науково-діловою (усною та письмовою) комунікацією українською мовою;
- навички використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій у навчанні;
- розуміння сутності та значення інформації у розвитку сучасного суспільства, володіння основними методами та засобами отримання, зберігання, переробки та поширення інформації;

професійні:

- вміння вести дослідницьку роботу, використовуючи доцільні методи пізнання минулого;
- знання понятійного апарату, теоретичних засад та методології проведення наукових досліджень;
- здатність виявляти різні точки зору, визнавати і сприймати таку різноманітність;
- вміння аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежуючи зв'язки і тенденції історичного процесу; вміння визначати суттєві ознаки становлення та розвитку науки на українських землях;
- здатність реконструювати образи минулого у словесній формі і оформлювати їх у вигляді доповідей, наукових статей та кваліфікаційних робіт;
- вміння переконливо викладати свої думки, дотримуватися етичних стандартів;
- вміння вести діалог з проблематики курсу;
- навичка публічних виступів, аргументації, ведення дискусій і полеміки;
- розуміння тенденцій та основних напрямів розвитку наукових досліджень.

Тематика семінарських занять дозволяє студентам поглибити свої знання з запропонованих питань. Вибір запропонованих тем обумовлений їх значимістю і

нааявністю доступних матеріалів для їх більш глибокого вивчення. Семінарські заняття сприятимуть вдосконаленню у студентів прийомів дослідницької діяльності.

Кожна тема семінарського заняття включає план, список рекомендованої літератури, методичні поради до її вивчення. У методичних порадах зосереджена увага на вузлових моментах теми, конкретизуються завдання студентам тощо. При підготовці до семінарського заняття студент повинен уважно ознайомитися з планом, який відображає зміст чергової теми заняття, прочитати свої лекційні записи, які відносяться до теми семінару. Для отримання фактичних знань студенту необхідно спочатку ознайомитись з відповідними розділами підручників, навчальних посібників, довідників, загальною літературою. Перелік рекомендованої літератури не є вичерпаним.

Складання конспекту слід починати тільки після глибокого осмислення змісту матеріалу, виділення найголовнішого та підведення підсумків. Посилання на літературу у конспекті обов'язкові. Необхідно зробити самостійні висновки до кожного питання семінару та загалом до теми заняття. Висновки повинні бути короткими, чіткими, без повторення та введення нового фактичного матеріалу. За бажанням студент може скласти питання до аудиторії.

Для того, щоб виступ студента був успішний, його необхідно заздалегідь ретельно підготувати. Для цього треба доцільно використати час, прагнучи розкрити питання за десять хвилин. Крім того, бажано використовувати різні технічні засоби, зображальний матеріал тощо для більш повного розкриття питання та доповнення відповіді. Виступ повинен виглядати як усне повідомлення результатів свого аналізу документів та літератури. Не рекомендується повне читання письмового тексту, який підготував студент. Завершуючи доповідь, студент повинен назвати використані для відповіді на питання семінару джерела та літературу та зробити висновок.

Методи навчання: лекції (вхідна, тематичні), семінарські заняття (традиційної форми, інтерактивні), інтерв'ювання, транскрибування, реферування, робота в Інтернеті, конспектування.

Методи оцінювання: поточне тестування, модульна контрольна робота, захист індивідуального науково-дослідного завдання, залік.

№ з/п	Теми семінарських занять	год.
1.	Становлення і розвиток науки в Західній Європі та на українських землях	2
2.	Організація науково-дослідної діяльності в Україні	2
3.	Організаційні аспекти наукової діяльності.	2
4.	Основні положення наукової методології	2
5.	Основні методи наукових історичних досліджень	4
6.	Організація наукового дослідження.	2
7.	Інформаційне забезпечення наукових досліджень	2

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

Тема 1.

Становлення і розвиток науки в Західній Європі та на українських землях

2 год.

План:

1. Етапи розвитку науки в Європі. Перша, друга, третя наукові революції.
2. Передумови виникнення вищої школи та особливості розвитку науки в XVI-XVII ст. на території України. Братські школи.
3. Заснування та розвиток колегіумів як центрів освітньої та науково-дослідної діяльності.
4. Університети як центри науково-дослідної роботи в XIX – на початку XX ст.

Методичні поради

При підготовці до семінарського заняття уважно ознайомитесь з планом, який відображає зміст теми заняття, прочитати свої лекційні записи, які відносяться до теми семінару. Для отримання фактичних знань спочатку ознайомитесь з відповідними розділами підручників, навчальних посібників, довідників, загальною літературою тощо.

Розкриваючи перше питання, зверніть увагу на те, що історичний розвиток науки був нерівномірним. Стадії швидкого і навіть стрімкого прогресу змінювались періодами застою, а іноді й занепаду. На початку доповіді варто дуже стисло зазначити, що в античні часи історичні та фізико-математичні знання особливого розвитку набули на теренах Давньої Греції та Давнього Риму, а в середньовіччі їх центр перемістився на Схід. У Нову добу ініціативою в розвитку фізико-математичних та історичних знань, які в часом переросли в науку, знову заволоділа Європа. Більшу частину доповіді присвятить науковим революціям як радикально якісним зрушенням в розвитку науки. Саме так оцінено виникнення у XVII ст. природознавства. Воно засвідчило, що наука набула історичної сили, а наукові знання за значенням випередили значення техніки. Відтоді наукові уявлення про навколишній світ стали змагатися з побутовими уявленнями. Будучи закономірним етапом у розвитку науки, наукова революція XVII ст. докорінно змінила уявлення про будову Всесвіту і місце в ньому людини.

Характеризуючи першу наукову революцію (XVII-XVIII ст.), зробіть наголос, що в саме цей час відбулося становлення класичного природознавства. Визначте основні його критерії і характеристики. Зверніть увагу, що зростаючий авторитет науки прислужився виникненню першої форми сцієнтизму (знання, наука), прихильники якого абсолютизували роль і значення науки. В його лоні сформувався так званий сцієнтичний (ідеологічний) утопізм – теорія, згідно з якою суспільні відносини можуть бути цілком пізнаними і прозорими, а політика ґрунтується на винятково наукових законах, що збігаються з законами природи. В цій частині відповіді необхідно стисло розкрити

погляди французького філософа, письменника Дені Дідро, який розглядав суспільство і людину крізь призму природознавства і законів природи. Наприкінці XVIII ст. перша наукова революція переросла у промислову, наслідком якої була розбудова капіталістичного індустріального суспільства й індустріальної цивілізації. Відтоді розвиток науки значною мірою зумовлений потребами економіки й виробництва.

Розглядаючи другу наукову революцію (кінець XIX – початок XX ст.) підкресліть, що у XIX ст. наука зазнала істотних змін, її диференціація спричинила формування багатьох самостійних наукових дисциплін з відповідними сферами компетенції, в тому числі й історії. Також вона спричинила появу нової, неklasичної науки, якій належать відкриття електрона, радіо, перетворення хімічних елементів, створення теорії відносності і квантової теорії. Радикальні зміни відбулися в усіх сферах наукового знання. Зверніть увагу, що третя наукова революція (середина XX ст. – сьогодні) була продовженням другої наукової революції, її також називають науково-технічною, або науково-технологічною. Головним її результатом було виникнення постнеklasичної науки. Подібно до того, як перша наукова революція переросла у промислову революцію, що породила індустріальну цивілізацію, третя наукова революція перетворилась у технологічну, яка формує постіндустріальну цивілізацію, їй відповідає постіндустріальне, інформаційне, постмодерне суспільство.

Готуючись до другого питання, спочатку варто окреслити політичну ситуацію, яка склалася на українських землях в XVI-XVII ст., назвати наслідки Люблінської та Берестейської уній для наших земель. Значну увагу приділіть причинам виникнення братських шкіл, їх діяльності, видатним особистостям тощо. Зауважте, що перше братство з'явилося при Успенській церкві у Львові в 1439 р. Діяльність Львівського (Успенського) братства набула широкого суспільного значення після розробки славнозвісного статуту «Порядок шкільний» (1586 р.), і особливо після того, як патріарх Єремія надав йому права ставропігії. Також охарактеризуйте виникнення і діяльність братств в Рогатині (1589 р.), Бресті і Городку (1591 р.), Комарні (1592 р.), а в першій чверті XVII ст. – у Саноці, Дрогобичі, Самборі, Холмі, Галичі, Бережанах, Луцьку, Кам'янці-Подільському, Кременці, Немирові, Києві та в деяких інших містах і селищах. Зверніть увагу, що найпомітнішими та найдіяльнішими серед них були Львівське (Успенське), Київське (Богоявленське) і Луцьке братства. Зазначте, кого приймали до братських шкіл, які предмети там викладалися.

Висвітлюючи третє питання, покажіть, що першим навчальним закладом вищого гуманітарного типу була Острозька школа (1576 р.) чи Острозький греко-слов'яно-латинський колегіум. Підготуйте інформацію про засновника закладу – князя К.К. Острозького, який побудував навчальну установу за типом західноєвропейських навчальних закладів, але з «грецьким», тобто православним, спрямуванням. Назвіть діячів, які викладали в колегіумі, основні дисципліни «семи вільних мистецтв»: тривіум і квадривіум, видання закладу та його видатних вихованців тощо. Охарактеризуйте становлення та розвиток Києво-Могилянської колегії, Чернігівського, Харківського та Переяславського колегіумів.

При підготовці четвертого питання необхідно окремо проаналізувати причини заснування університетів на українських теренах Австро-Угорської та Російської імперій, їх структуру, особливості навчального процесу. Назвіть фундаментальні

дослідження, підготовлені викладачами університетів. Охарактеризуйте вплив Харківського, Київського, Новоросійського університетів, Ветеринарного, Технологічного та Політехнічного інститутів, а також Катеринославського вищого гірничого училища на розвиток українських земель. Окрему увагу приділіть розвиткові та трансформаціям сучасного Львівського національного університету ім. І. Франка у ХІХ – на початку ХХ ст.

Література:

Навчальна література, загальні праці

1. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К., 2014. – 142 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42498/mod_resource/content/2/metod-naukov-doclidzhen.pdf
2. Борисенко В.Й. Курс української історії. З найдавніших часів до ХХ ст. / В.Й. Борисенко. – К.: Либідь, 1998. – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Borysenko_Volodymyr/Kurs_ukrainskoi_istorii_Z_naidavnishykh_chasiv_do_XX_stolittia.pdf
3. Гончарук П.С. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ століття / П.С. Гончарук. – К., 2009. – Режим доступу: <https://subject.com.ua/pdf/130.pdf>
4. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Горань, О.І. Гуржій та інші. Під ред. В.А. Смолія. – К., 1997. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/5-86248-127-3/5-86248-127-3.pdf>
5. Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42500/mod_resource/content/1/sk692388.pdf
6. Лудченко А.А. Основы научных исследований / А.А. Лудченко, Я.А. Лудченко. – К., 2001. – 113 с. – Режим доступу: http://www.npu.edu.ua!/e-book/book/djvu/A/ikpp_kl_Osn_naychn_issled_Lydchenko.pdf
7. Микитюк О.М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) / О.М. Микитюк. – Х., 2003. – 272 с.
8. Михайлов В.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / В.М. Михайлов, Л.О. Попова, Л.О. Чуйко. – Х., 2014. – 220 с. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/140/1/ек.%20лок.Посибник%20МЕТОДОЛОГІЯ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ.pdf>
9. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. – Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/Konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.2010.pdf
10. П'ятницька-Позднякова І. Основи наукових досліджень у вищій школі / І. П'ятницька-Позднякова. – К., 2003. – 116 с.

11. Тарелкін Ю.П. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / Ю.П. Тарелкін, В.О. Цикін. – Суми, 2010. – 196 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42501/mod_resource/content/1/tarielkin_yu_p_tsikin_v_o_metodologiya_naukovikh_doslidzhen.pdf
12. Шейко В. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. Шейко, Н. Кушніренко. – К: Знання, 2008. – 310 с.
13. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2005.
14. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко. – К., 1998. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>

Контрольні запитання:

1. Особливості першої, другої та третьої наукових революцій.
2. Напрямки діяльності братських шкіл на українських землях.
3. Острозький греко-слов'яно-латинський колегіум: становлення, розвиток та видавнича діяльність.
4. Становлення та розвиток Києво-Могилянської колегії (академії).
5. Харківський університет – перший вищий навчальний заклад Наддніпрянської України.
6. Науково-дослідна діяльність університетів на українських теренах в XIX ст.

Тема 2

Організація науково-дослідної діяльності в Україні

2 год.

План:

1. Законодавча база наукової діяльності в Україні
2. Класифікація наук в історичній ретроспективі.
3. Національна класифікація наук. Перелік спеціальностей з історичних наук.
4. Класифікації наукових досліджень.

Методичні поради

Підготовку до першого питання варто розпочати зі знайомства та характеристики Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Цей закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку. Також познайомтесь з Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямків наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» від 7 вересня 2011 р. № 942., Законом України «Про вищу освіту».

Відповідь на друге питання краще розпочати з того, що проблема класифікації наук має таку тривалу історію, як і сама наука. Це було зумовлене рівнем розвитку науки, можливостями суспільства використовувати наявні знання. Огляд класифікацій варто почати з доби античності, в час коли не лише продукувалися нові знання, а й були здійснені спроби класифікації існуючих. Особливу увагу приділіть поглядам Демокріта та Аристотеля. Далі перейдіть до характеристики поглядів прихильника упорядкування наукового знання у західно-європейській традиції, реформатора науки Нового часу – англійського філософа і політичного діяча Френсіса Бекона. Зверніть увагу до запропонованих кваліфікацій наук Фрідріха Енгельса, Генріха Ріккерта, Едмунда Гуссерля, Володимира Вернадського тощо. Наприкінці зробіть висновки і підсумуйте, що у межах різних дослідницьких позицій існують відмінні підходи до проблеми диференціації наукових знань. Зробіть наголос, що найвідомішими і найбільш визнаними класифікаціями наук і наукових досліджень є їх розмежування за критеріями:

- предмета дослідження (механіка, фізика, хімія, біологія, фізіологія, географія тощо, а також науки, що утворилися внаслідок їх синтезу – біофізика, біохімія, фізична хімія та ін.);
- сфери дослідження (природничі, суспільні і технічні);
- способу і методів одержання нового знання (теоретичні й емпіричні науки);
- зв'язків із предметною діяльністю (теоретичні і практичні науки).

При підготовці третього питання зверніть увагу, що у найбільш загальному вигляді всі науки за принципом цілеспрямованості і відношення до практики діляться на два взаємодоповнюючі класи – клас фундаментальних наук та клас прикладних. Визначте функції цих наук, визначте критерії їх ефективності. Зауважте, що на наступному рівні наука поділяється ще на три класи: клас «природознавчих наук», клас «суспільствознавчих наук» і клас «технікознавчих наук». Спираючись на відомості Державної (Вищої) атестаційної комісії України за погодженням з Міністерством освіти і науки України, запишіть національну класифікацію наук, в якій виділено 25 основних галузей. Щодо наступних рівнів класифікації, то їх визначаємо, виходячи з наказу №1057 від 14.09.2011 р. Міністерства освіти і науки України, який має назву «Про затвердження переліку наукових спеціальностей» і входить до нормативної бази атестаційного процесу науковців у нашій державі.

Розглядаючи четверте питання, зверніть увагу, що наукові дослідження класифікують за різними ознаками. Користуючись наведеними у списку рекомендованої літератури посібниками, наведіть, яким чином дослідження розподіляються:

- за методом дослідження;
- за сферою використання результатів;
- за джерелами фінансування;
- за тривалістю розробки;
- за видами зв'язку із суспільним виробництвом;
- за ступенем важливості для народного господарства;
- за стадіями наукових досліджень;
- за місцем проведення;
- за складом якостей об'єкта.

Література:

Нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. Закон України «Про вищу освіту». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
4. Наказ Міністерства освіти і науки України №1057 від 14.09.2011 р. «Про затвердження переліку наукових спеціальностей». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11>
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямків наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» від 7 вересня 2011 р. № 942. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/942-2011-п>

Навчальна література, загальні праці

1. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К., 2014. – 142 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42498/mod_resource/content/2/metod-naykov-doclidzhen.pdf
2. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М. Краус. – Полтава, 2012. – 183 с. – Режим доступу: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5104/1/Посібник%20МОНД%20Краус%20Н.М..pdf>
3. Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42500/mod_resource/content/1/sk692388.pdf
4. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. – 2-е вид., змін. та доп. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 317 с. – Режим доступу: <http://mokinbi.vk.vntu.edu.ua/file/posibnyky/4147f064a4e1383596f7a9e7f9b67828.pdf>
5. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. – Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/Konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.2010.pdf
6. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. – Д., 2014. – 48 с. – Режим доступу: http://library.dnu.dp.ua/Methodichki/metodologiyi_organizacija.pdf
http://library.dnu.dp.ua/Methodichki/metodologiyi_organizacija.pdf

Контрольні запитання:

1. Дайте характеристику фундаментальним і прикладним наукам.
2. Принципи системи національної класифікації наук.
3. Права та зобов'язання вчених та наукових працівників відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»
4. Пріоритетні тематичні напрямки наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року в Україні.
5. Склад та компетенції вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради наукової установи.
6. Національна академія наук: структура і повноваження.
7. Самоврядність Національної академії наук України.

Тема 3

Організаційні аспекти наукової діяльності

2 год

План

1. Наукові колективи як особливі структури в науці. Наукові школи та їх роль в науці.
2. Принципи управління науковими колективами.
3. Конфлікти в науковому колективі. Особливості управління конфліктами.

Методичні поради

Висвітлення першого питання розпочніть з того, що науковий колектив це група людей, згуртованих дослідницькою програмою, реалізація якої забезпечується складною функціонально-рольовою структурою. Охарактеризуйте, які ролі виділяються в структурі наукового колективу. Зверніть увагу, що існують базові принципи, за якими можна створити науковий колектив. Розгляньте та опишіть принципи гетерогенності, комплексності, сумісності, відповідності, перманентності, стабільності, оптимальності кількісного і якісного складу. В другій частині питання дайте визначення науковій школі і висвітліть її основні характеристики. Пам'ятайте, що наукова школа відрізняється від звичайного наукового колективу низкою ознак, назвіть їх.

Підготовку другого питання семінарського заняття розпочніть з пошуку та характеристики принципів організації роботи з людьми, оскільки успіх діяльності наукового колективу багато в чому визначається їх дотриманням. Ознайомтесь зі змістом Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» і охарактеризуйте основні права та обов'язки керівника наукової установи.

Розглядаючи третє питання охарактеризуйте найбільш типові конфлікти в науковому колективі (конфлікти (внутрішньоособистісні та міжособистісні), пов'язані з існуванням у науковому підрозділі формальної та неформальної форм організації; конфлікт, пов'язаний із неоднозначним розумінням цілей та завдань організації; конфлікт через існування міфологічних стереотипів бачення організації; конфлікт через

обіймання декількох посад (ролей) у науковому колективі; конфлікт через використання особистих стосунків під час прийняття рішень; конфлікт, пов'язаний із використанням ресурсів наукової організації тощо) та засоби і способи, які допоможуть уникати конфліктів. У своїй відповіді зробіть наголос на тому, що конфліктами потрібно керувати, вирішувати їх і використовувати позитивну дію окремих із них.

Література:

Нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

Навчальна література, загальні праці

1. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М. Краус. – Полтава, 2012. – 183 с. – Режим доступу: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5104/1/Посібник%20МОНД%20Краус%20Н.М..pdf>
2. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В.В. Ковальчук. - К. : Слово, 2009. – 240 с.
3. Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42500/mod_resource/content/1/sk692388.pdf
4. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. – 2-е вид., змін. та доп. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 317 с. – Режим доступу: <http://mokinbi.vk.vntu.edu.ua/file/posibnyky/4147f064a4e1383596f7a9e7f9b67828.pdf>
5. Михайлов В.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / В.М. Михайлов, Л.О. Попова, Л.О. Чуйко. – Х., 2014. – 220 с. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/140/1/ек.%20лок.Посибник%20МЕТОДОЛОГІЯ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ.pdf>
6. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 3-тє вид., стер. - К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.

Контрольні запитання:

1. Поняття «науковий колектив». Відмінність наукового колективу від інших типів колективів.
2. Вимоги, яким має відповідати науковий колектив, щоб претендувати на звання наукової школи.
3. Основні принципи організації роботи з людьми в науковому колективі, їх характеристика
4. Конфлікт. Найтипівіші конфлікти в науковому колективі.

Тема 4
Основні положення наукової методології
2 год.

План

1. Поняття про методологію досліджень, функції наукових досліджень.
2. Складові методології наукового дослідження: категорії, принципи, концепція, метод.
3. Гіпотези в наукових дослідженнях. Доведення гіпотез.
4. Наукова парадигма. Теорія та її функції.

Методичні поради

Відповідь на перше питання плану семінарського заняття має включати визначення терміну методологія. Оскільки поняття методології є складним і в різній науковій літературі пояснюється по-різному (у багатьох зарубіжних працях поняття методології й методів дослідження не розмежовуються, натомість вітчизняні науковці методологію розглядають як вчення про наукові методи пізнання і як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження та проводиться вибір пізнавальних засобів, методів і прийомів дослідження), оберіть найбільш доцільне на вашу точку зору визначення і обов'язково зазначте прізвище автора і вихідні відомості роботи. Обов'язково охарактеризуйте основні функції методології, а також головну мету методології науки.

Розглядаючи друге питання, зосередьте свою увагу на основних складових формах наукового знання серед яких виділяються: категорія, принцип, закон, закономірність, ідея, проблема, концепція, теорія. Поясніть їх значення та зв'язок між собою.

Третє питання варто розпочати з визначення терміну гіпотеза. Пам'ятайте, що наукові теорії не появляються в готовому вигляді, вони виникають спочатку у вигляді припущень, гіпотез і пройшовши певну перевірку, перетворюються на достовірні знання. Всяка гіпотеза, яка висувається повинна перевірятись, і це є єдиною логічною вимогою. Зверніть увагу, що процес розвитку гіпотез проходить чотири стадії:

1. Висування гіпотези – вивчення об'єкту дослідження шляхом накопичення теоретичних та емпіричних знань;
2. Формулювання гіпотез – визначення методів дослідження і системи доказів;
3. Доказ гіпотез в процесі досліджень та експериментів, їх уточнення;
4. Результати доказів гіпотези (доповнюється новими припущеннями, або відкидається, замінюється новими припущеннями, або перетворюється на достовірне знання).

Висвітлення четвертого питання варто розпочати з визначення терміну «парадигма». Далі охарактеризуйте погляди американського філософа Томаса Куна (1922-1996 рр.), що зробив найбільший внесок у сучасне вчення про парадигму, яку він розглядав як основну одиницю виміру процесу розвитку науки. В другій частині відповіді, поясніть, що таке теорія, етимологію цього терміну. Пам'ятайте, що теорія у порівнянні з гіпотезою – це достовірне знання, істинність якого доведена і перевірена практикою. Від інших видів достовірного знання теорія відрізняється чіткою логічною

організацією і об'єктивним змістом і таким чином відіграє важливі пізнавальні функції. Наприкінці доповіді окреслить і пояснить функції теорії (описова, інформативна, прогностична, методологічна, практична та інші).

Література:

Навчальна література, загальні праці

1. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К., 2014. – 142 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42498/mod_resource/content/2/metod-naykov-doclidzhen.pdf
2. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М. Краус. – Полтава, 2012. – 183 с. – Режим доступу: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5104/1/Посібник%20МОНД%20Краус%20Н.М..pdf>
3. Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42500/mod_resource/content/1/sk692388.pdf
4. Лудченко А.А. Основы научных исследований / А.А. Лудченко, Я.А. Лудченко. – К., 2001. – 113 с. – Режим доступу: http://www.npu.edu.ua!/e-book/book/djvu/A/ikpp_kl_Osn_naychn_issled_Lydchenko.pdf
5. Мальська М.П. Організація наукових досліджень : навчальний посібник / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк. – К., 2017. – 136 с. – Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/org_nauk_dos_malska.pdf
6. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. – 2-е вид., змін. Та доп. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 317 с. – Режим доступу: <http://mokinbi.vk.vntu.edu.ua/file/posibnyku/4147f064a4e1383596f7a9e7f9b67828.pdf>
7. Микитюк О.М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) / О.М. Микитюк. – Х., 2003. – 272 с.
8. Михайлов В.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / В.М. Михайлов, Л.О. Попова, Л.О. Чуйко. – Х., 2014. – 220 с. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/140/1/ек.%20лок.Посибник%20МЕТОДОЛОГІЯ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ.pdf>
9. Основы методологии та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. – Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/Konversky_osn_metod_ta_org_nauk_dosl.2010.pdf
10. П'ятницька-Позднякова І. Основы научных исследований у вищій школі / І. П'ятницька-Позднякова. – К., 2003. – 116 с.

11. Тарелкін Ю.П. Методологія наукових досліджень : навч. Посіб. / Ю.П. Тарелкін, В.О. Цикін. – Суми, 2010. – 196 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42501/mod_resource/content/1/tarielkin_yu_p_tsikin_v_o_metodologiya_naukovikh_doslidzhen.pdf
12. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. – Д., 2014. – 48 с. – Режим доступу: http://library.dnu.dp.ua/Methodichki/metodologiyi_organizacija.pdf

Контрольні запитання:

1. Методологія дослідження: поняття, функції і структура.
2. Наукове пізнання.
3. Загальна характеристика і визначення наукової теорії.
4. Наукова гіпотеза. Процес розвитку гіпотез.

Тема 5

Основні методи наукових історичних досліджень

4 год.

План:

1. Принципи наукового історичного пізнання.
2. Загальнонаукові методи дослідження.
3. Спеціально-історичні методи дослідження.
4. Спеціальні джерелознавчі методи дослідження.
5. Соціологічний інструментарій в історичних дослідженнях.

Методичні поради

Для розкриття першого питання варто зосередити свою увагу на тих загальнонаукових принципах дослідження, які використовуються при виконанні історичних наукових розробок. В першу чергу охарактеризуйте принцип об'єктивності, який передбачає відтворення історичної дійсності з опорою на справжні факти і знання об'єктивних закономірностей історичного розвитку. Поясніть, з якою метою використовується принцип історизму. Далі охарактеризуйте принципи всебічності, цілісності, наступності, соціального підходу. Наприкінці відповіді наведіть ті принципи, на які ви будете спиратися при виконанні кваліфікаційної роботи.

При підготовці другого питання охарактеризуйте необхідність і доцільність використання в історичних дослідженнях таких загальнонаукових методів як аналіз і синтез, аналогія, моделювання, абстрагування, узагальнення, індукція та дедукція тощо. Зверніть увагу, що зазвичай розрізняють два види індукції: повну і неповну. Наприкінці відповіді наведіть ті загальнонаукові методи, на які ви будете спиратися при виконанні кваліфікаційної роботи (обов'язково з прикладами).

В третьому питанні розкрийте сутність конкретно-історичного методу, порівняльно-історичного, історико-типологічного, історико-системного, історико-

генетичного, хронологічного, проблемно-хронологічного, ретроспективного методів тощо. На прикладі власних розвідок (тез конференцій, статей, курсових робіт або кваліфікаційної роботи) продемонструйте, яким чином ці методи ви використовували.

Висвітлення четвертого питання варто розпочати з доведення важливості використання спеціальних джерелознавчих методів дослідження. Зверніть увагу, що в аналізі джерел можна виділити два етапи: аналітичну критику, а також синтетичну, або синтезовану, критику. Охарактеризуйте методи джерелознавчого аналізу та синтезу. Продемонструйте, яким чином ви використовували евристичний метод з його складовими: бібліографічною та архівною евристикою в своїх розвідках. Окремо проаналізуйте палеографічний, археографічний, формулярно-клаузульний, герменевтичний та інші методи дослідження.

П'яте питання краще розпочати з того, що у роботі зі збору історичної інформації досить широко використовується методологічний і методичний інструментарій інших суспільних наук, в першу чергу соціології. Далі охарактеризуйте кількісні методи збору інформації, ситуації, коли доцільно їх використовувати. Опишіть методи соціологічного опитування та яку інформацію за їх допомогою можна отримати. Пам'ятайте, що методи опитування застосовуються в наступних формах: у вигляді інтерв'ю (усного опитування), анкетування (письмового опитування). Зверніть увагу, що в залежності від кількості осіб, що інтерв'юються одночасно, вирізняють одноосібне й групове інтерв'ю, останнє, в свою чергу, може бути дискусією фокус-групи й інтерв'ю спільноти. За тематичною спрямованістю й інформаційним потенціалом інтерв'ю поділяються на біографічні, проблемні, генеалогічні, щоденникові. Охарактеризуйте кожен з цих типів інтерв'ю.

Розрізняють такі варіанти анкетування: особистісне (при безпосередньому контакті дослідника і респондента), або опосередковане (анкети поширюються роздатковим способом, а респонденти відповідають на них у зручний час); індивідуальне або групове; суцільне або вибіркоче. Опишіть, які основні частини має включати анкета. Дайте визначення: відкрите, закрите, напівзакрите питання, питання-фільтри, питання на ранжування.

Література:

Навчальна література, загальні праці

1. Воронов В.І. Джерелознавство історії України: Курс лекцій / В.І. Воронов. – Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 336 с.
2. Грінченко Г.Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: Для студентів і аспірантів. – Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2007. – 28 с. – Режим доступу: http://oralhistory.com.ua/assets/images/img_publication/Metodyka_1_Grinchenko.PDF
3. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, С.В. Головка, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко. – К., 2002. – 488 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10821.html>
4. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учебное пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 1998. – 702 с.

5. Каштанов С.М. Русская дипломатика / С.М. Каштанов: Учебное пособие для вузов по специальности «История». – М.: Высшая школа, 1988.
6. Ковальченко И.Д. Количественные методы в исторических исследованиях: учебное пособие / И.Д. Ковальченко, И.М. Гарскова, Т.Ф. Измestьева. – М.: Высшая школа, 1984. – 384 с.
7. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д. Ковальченко. – М.: Наука, 1987. – 440 с.
8. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій / С. Макарчук. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.
9. Макарчук С.А. Джерелознавство історії України: [навч. посібн.] / С.А. Макарчук. – Львів: Світ, 2008. – 512 с.
10. Пронштейн А. П. Методика работы над историческими источниками: учеб.-метод. пособие / О.П. Пронштейн, А.Г. Задера. – Изд. 2-е испр. и доп. – М., 1969. – 82 с.
11. Пронштейн О.П. Вопросы теории и методики исторического исследования: учеб. пособие для вузов по спец. «История» / О.П. Пронштейн, И.Н. Данилевський. – М.: Высшая школа, 1986. – 208 с.
12. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М. Краус. – Полтава, 2012. – 183 с. – Режим доступу: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5104/1/Посібник%20МОНД%20Краус%20Н.М..pdf>
13. Лудченко А.А. Основы научных исследований / А.А. Лудченко, Я.А. Лудченко. – К., 2001. – 113 с. – Режим доступу: http://www.npu.edu.ua!/e-book/book/djvu/A/ikpp_kl_Osn_naychn_issled_Lydchenko.pdf
14. Мальська М.П. Організація наукових досліджень : навчальний посібник / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк. – К., 2017. – 136 с. – Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/org_nauk_dos_malska.pdf
15. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. – 2-е вид., змін. Та доп. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 317 с. – Режим доступу: <http://mokinbi.vk.vntu.edu.ua/file/posibnyky/4147f064a4e1383596f7a9e7f9b67828.pdf>
16. Михайлов В.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / В.М. Михайлов, Л.О. Попова, Л.О. Чуйко. – Х., 2014. – 220 с. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/140/1/ек.%20лок.Посибник%20МЕТОДОЛОГІЯ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ.pdf>
17. Основы методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. – Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/Konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.2010.pdf

18. Тарелкін Ю.П. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / Ю.П. Тарелкін, В.О. Цикін. – Суми, 2010. – 196 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42501/mod_resource/content/1/tarielkin_yu_p_tsikin_v_o_metodologiya_naukovikh_doslidzhen.pdf
19. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень Навчальний посібник / Г.С. Цехмістрова. – Київ, 2004. – 240 с. – Режим доступу: <https://www.imath.kiev.ua/~golub/ref/tsekhmistrova.pdf>
20. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. – Д., 2014. – 48 с. – Режим доступу: http://library.dnu.dp.ua/Methodichki/metodologiyi_organizacija.pdf
21. Швець Ф.Д. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. – Рівне, 2016. – 151 с. – Режим доступу: <http://ep3.nuwm.edu.ua/3946/1/Методологія%20та%20організація.pdf>

Спеціальна література

1. Блок М. Апологія історії или ремесло історика / М. Блок. – М.: Наука, 1973. – 178 с. – Режим доступу: http://imwerden.de/pdf/blok_mark_apologoya_istorii_1973.pdf
2. Грінченко Г. Усна історія як метод і джерело дослідження / Г. Грінченко. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/Book/OST/3.pdf>
3. Каштанов С.М. Русская дипломатика / С.М. Каштанов: Учебное пособие для вузов по специальности «История». – М.: Высшая школа, 1988.
4. Ковальченко И.Д. Количественные методы в исторических исследованиях: учебное пособие / И.Д. Ковальченко, И.М. Гарскова, Т.Ф. Измestьева. – М.: Высшая школа, 1984. – 384 с.
5. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії / Л.О. Зашкільняк. – Л., 1996. – 96 с. – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Vstup_do_metodolohii_istorii.pdf
6. Поппер К. Логика и рост научного знания / К. Поппер. – М., 1993.
7. Санцевич А.В. Методика исторического исследования / А.В. Санцевич. – К., 1990.
8. Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка / Д. Тош. – М.: Издательство «Весь мир», 2000. – 296 с. – Режим доступу: <http://abuss.narod.ru/Biblio/tosh.pdf>

Контрольні запитання:

1. Методи дослідження та їх класифікація.
2. Принцип історизму в наукових дослідженнях.
3. Застосування принципів об'єктивності, наступності, всебічності.
4. Системний підхід.
5. Загальнонаукові методи: аналіз і синтез.
6. Загальнонаукові методи: індукція та дедукція.
7. Спеціально-історичні методи дослідження та їх характеристика.
8. Джерелознавчі методи дослідження.
9. Інтерв'ю: біографічні, проблемні, генеалогічні, щоденникові, їх характеристика.

10. Анкетування: типи, специфіка проведення та особливості застосування.

Тема 6

Організація наукового дослідження.

2 год.

План:

1. Вибір напрямку наукового дослідження та етапи науково-дослідної роботи. Поняття наукової проблеми.
2. Поняття теми дослідження та її формулювання.
3. Визначення предмета, об'єкта, мети та завдання, хронологічних і територіальних меж дослідження.
4. Вимоги до оформлення наукового дослідження (на прикладі кваліфікаційної роботи).

Методичні поради

Висвітлювати перше питання розпочніть з того, що у науково-дослідних розробках розрізняють наукові напрями, проблеми, теми. Дайте визначення кожному терміну. Пам'ятайте, що будь-яка наукова робота починається з формулювання проблеми, яку необхідно вирішити. Це завдання передбачає виконання цілого комплексу робіт і реалізується в декілька етапів, а саме: визначення мети, постановка проблеми, розроблення структури проблеми, визначення актуальності проблеми. Охарактеризуйте кожен з цих етапів.

У другому питанні відштовхуйтесь від визначення терміну «тема», яке ви використовували під час підготовки до першого питання семінарського заняття. Охарактеризуйте: за якими напрямами поділяються теми; як теми розрізняються за причиною виникнення. Зверніть увагу, що процес формування теми дослідження включає такі етапи як вибір теми; обґрунтування, уточнення теми; конкретизація теми; формулювання назви теми; затвердження теми. Розгляньте окремо кожен з етапів формування теми дослідження.

Висвітлюючи третє питання дайте визначення об'єкту і предмету дослідження, поясніть різницю цих понять (на прикладі власних науково-дослідних розвідок (курсіві або кваліфікаційна робота, статті). Зверніть увагу, що визначаючи предмет і об'єкт дослідження, необхідно з'ясувати таке: предмет і об'єкт дослідження є новими чи традиційними. Відповідно, можливі такі комбінації новизни предмета й об'єкта дослідження: новий предмет – новий об'єкт; новий предмет – традиційний об'єкт; традиційний предмет – новий об'єкт; традиційний предмет – традиційний об'єкт. Ураховуючи назву наукової роботи, визначені об'єкт та предмет, формулюється мета дослідження, що зазначає, яку найбільш важливу проблему має намір вирішити дослідник. Поясніть, як визначаються завдання дослідження, що таке нижня і верхня хронологічні межі, яка специфіка їх визначення.

При підготовці четвертого питання зверніть увагу, що кваліфікаційна робота має бути оформлена відповідно до Положення про кваліфікаційні роботи в Маріупольському державному університеті. З'ясуйте необхідний обсяг тексту кваліфікаційної роботи, загальний обсяг, мінімальну кількість позицій джерел і літератури у списку. вимоги до оформлення тексту, нумерації розділів, оформлення рисунків, таблиць, схем, діаграм в тексті роботи, оформлення додатків. Охарактеризуйте загальні правила цитування та посилання на використані джерела у тексті кваліфікаційної роботи.

Література:

Нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. Положення про кваліфікаційні роботи в Маріупольському державному університеті. – Режим доступу: http://mdu.in.ua/Dokumenty/polozhennia/polozhennja_pro_kvalifikacijni_roboti.pdf

Навчальна література, загальні праці

1. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К., 2014. – 142 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42498/mod_resource/content/2/metod-naykov-doclidzhen.pdf
2. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М. Краус. – Полтава, 2012. – 183 с. – Режим доступу: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5104/1/Посібник%20МОНД%20Краус%20Н.М..pdf>
3. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В.В. Ковальчук. - К. : Слово, 2009. – 240 с.
4. Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42500/mod_resource/content/1/sk692388.pdf
5. Мальська М.П. Організація наукових досліджень : навчальний посібник / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк. – К., 2017. – 136 с. – Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/org_nauk_dos_malska.pdf
6. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. – 2-е вид., змін. та доп. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 317 с. – Режим доступу: <http://mokinbi.vk.vntu.edu.ua/file/posibnyky/4147f064a4e1383596f7a9e7f9b67828.pdf>
7. Михайлов В.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / В.М. Михайлов, Л.О. Попова, Л.О. Чуйко. – Х., 2014. – 220 с. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/140/1/ек.%20лок.Посибник%20МЕТОДОЛОГІЯ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ.pdf>
8. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 3-тє вид., стер. - К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.

Контрольні запитання:

1. Співвідношення об'єкта і предмета дослідження.
2. Новизна як характеристика теми наукового дослідження.
3. Робота над текстом кваліфікаційної роботи.
4. Оформлення кваліфікаційного дослідження.
5. Цитування в науковій роботі.
6. Зміст вступу і висновків наукової роботи.
7. Список використаної літератури: порядок складання.
8. Оформлення посилань у науковій роботі.
9. Оформлення додатків.
10. Загальні правила оформлення курсової або дипломної роботи (нумерація сторінок, шрифт, інтервал, відступи, оформлення заголовків тощо).
11. Підготовка до захисту й захист кваліфікаційної роботи.

Тема 7

Інформаційне забезпечення наукових досліджень

2 год.

План:

1. Поняття та роль інформації у наукових дослідженнях. Класифікації писемних історичних джерел.
2. Види джерел інформації.
3. Пошук інформації у процесі наукової роботи.
4. Види бібліографічних посилань. Правила складання бібліографічного опису для списків джерел і літератури.
5. Особливості складання комплексного бібліографічного посилання, бібліографічного посилання на електронний ресурс, архівний документ.

Методичні поради

Відповідь на перше питання розпочніть з визначення інформації у широкому розумінні, науковій інформації (обов'язково фіксуйте автора, котрий пропонує кожне визначення). Зверніть увагу, що залежно від ознак, які відображають властивості об'єктів, виділяють такі види інформації: природничо-наукова; техніко-технологічна; економічна; соціально-політична. Окрему увагу приділіть існуючим класифікаціям письмових джерел.

Готуючись до другого питання, зверніть увагу, що науковим документом (літературою) називається носій, у якому певним способом зафіксовані наукові відомості (дані), у яких має бути зазначено, ким, де і коли він був створений. Наукові документи представлені такими основними групами: друковані, машинописні (рукописні). Друковані джерела інформації включають навчальні, наукові, нормативні, статистичні та інші матеріали. Окремо опишіть навчальні матеріали такі як підручники, навчальні посібники, програмно-методичні матеріали, методичні рекомендації тощо. Зазначте, що

наукові матеріали видаються у вигляді монографій, узагальнюючих, наукових праць, збірників статей, рефератів, тез, у яких висвітлюються різні наукові проблеми, надайте їм визначення. Окрему увагу приділіть нормативним матеріалам, що видаються органами законодавчої та виконавчої влади різних рівнів у вигляді законів, наказів, інструкцій, положень (стандартів) тощо, містять основні норми й правила та є основою для здійснення будь-якої діяльності. Останній дайте визначення групі матеріалів, які представлені науково-популярними, рекламними, патентно-ліцензійними, довідковими, бібліографічними, виробничими матеріалами тощо.

Висвітлюючи третє питання плану семінарського заняття, зробіть наголос, що на початковому етапі наукової роботи вивчення спеціальної літератури (історіографії) дозволяє обрати та конкретизувати тему дослідження, визначити його об'єкт, розробити теоретичні передумови майбутньої наукової роботи, допомагає визначити актуальність обраної теми дослідження. Інформаційна база дослідження відіграє важливу роль у створенні гіпотези, яка є відправною точкою в наукових дослідженнях. Для інформаційного пошуку необхідно використовувати інформаційні видання, автоматизовані інформаційно-пошукові системи, бази даних, банки даних, Інтернет. Окремо охарактеризуйте пошук інформації в бібліотеці, дайте визначення поняттям бібліотечний фонд, бібліотечний каталог, алфавітний, систематичний і предметний каталоги, картотека.

Підготовку відповіді на четверте питання варто розпочати з ознайомлення з Національним стандартом України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», в якому регламентовані правила складання бібліографічного опису. Обов'язково зазначте, що до об'єктів бібліографічного опису належать наступні види документів:

- книги, брошури;
- серіальні видання: періодичні (газети, журнали), видання що продовжуються (наукові праці, наукові записки), серійні;
- нотні видання;
- картографічні документи: карти, атласи, глобуси, плани, схеми;
- нормативно-технічні та технічні документи: стандарти, патенти, промислові каталоги, типові проекти та креслення;
- образотворчі видання: плакати, естампи, репродукції, листівки, фотографії, твори прикладної графіки;
- неопубліковані документи: звіти з НДР, неопубліковані переклади, дисертації;
- аудіовізуальні матеріали: магнітні фонограми, стенограми тощо;
- мікроформи;
- електронні ресурси: бази даних та програми на різноманітних носіях та в мережевому режимі;
- складові частини документів;
- групи однорідних та різнорідних документів.

Охарактеризуйте, яку саме інформацію дає можливість отримати бібліографічний опис та якою мовою він виконується. Спираючись на зазначений вище документ, назвіть види бібліографічних посилань.

Базову інформацію для підготовки останнього питання знайдете в Національному стандарті України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Література:

Нормативно-правові акти:

1. Національному стандарті України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». – Режим доступу: <http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>

Навчальна література, загальні праці

1. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К., 2014. – 142 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42498/mod_resource/content/2/metod-naukov-doclidzhen.pdf
2. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М. Краус. – Полтава, 2012. – 183 с. – Режим доступу: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5104/1/Посібник%20МОНД%20Краус%20Н.М..pdf>
3. Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42500/mod_resource/content/1/sk692388.pdf
4. Мальська М.П. Організація наукових досліджень : навчальний посібник / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк. – К., 2017. – 136 с. – Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/org_nauk_dos_malska.pdf
5. Михайлов В.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / В.М. Михайлов, Л.О. Попова, Л.О. Чуйко. – Х., 2014. – 220 с. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/140/1/ек.%20лок.Посибник%20МЕТОДОЛОГІЯ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ.pdf>

Контрольні запитання:

1. Методи пошуку і збору наукової інформації.
2. Організація роботи з науковою літературою.
3. Видова класифікація письмових джерел.
4. Правила складання бібліографічного опису для списків джерел і літератури.

ТЕСТИ САМОКОНТРОЛЮ

1. Наука – це:
 - а) система знань;
 - б) форма суспільної свідомості;
 - в) сфера людської свідомості;
 - г) всі відповіді вірні.
2. Наукознавство – це:
 - а) вивчення історії розвитку науки;
 - б) цілісна методологічно-логічна система знань про науку;
 - в) дослідження системи методів у науці, складання моделей наукової діяльності і окремих її видів;
 - г) розробка міжнародних і національних систем понять і термінології, стильових особливостей викладання результатів наукових досліджень.
3. Головним науковим центром України є:
 - а) Міністерство освіти і науки України;
 - б) Національна академія наук України;
 - в) Вищий навчальний заклад;
 - г) Науково-дослідні інститути.
4. Документом, що засвідчує присудження наукового ступеня є:
 - а) сертифікат;
 - б) атестат;
 - в) диплом;
 - г) посвідчення.
5. Наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на використання результатів фундаментальних досліджень для різних практичних завдань, на основі яких розробляється нове обладнання, нові машини, способи організації виробництва, технологічні процеси та ін., з метою отримання безпосереднього економічного ефекту в конкретних галузях економіки – це:
 - а) теоретичні дослідження;
 - б) прикладні дослідження;
 - в) фундаментальні дослідження.
6. Концепція це:
 - а) система взаємозалежних і виникаючих один з одного поглядів, способів розуміння, трактування явищ, процесів; основна ідея якої-небудь теорії, єдиний визначальний задум, основна думка добутку, наукової праці і т.д.;
 - б) ознака, по якій класифікуються, визначаються, оцінюються явища, дії чи діяльність (зокрема, при їх формалізації);
 - в) складання конспектів літературних джерел різного типу;
 - г) короткий письмовий виклад змісту розмови, тексту.
7. Предмет і об'єкт дослідження співвідносяться так, що:
 - а) об'єкт ширший предмета;
 - б) предмет ширший об'єкта;
 - в) це тотожні поняття;

- г) вони існують незалежно одне від одного.
8. Можливість використовувати результати наукової роботи в науковій або практичній діяльності характеризує її:
- а) чіткість;
 - б) новизну;
 - в) актуальність;
 - г) впроваджуваність;
 - д) структурованість.
9. Розташуйте в правильному порядку етапи виконання наукової роботи:
- а) написання вступу і висновків;
 - б) визначення об'єкта і предмета дослідження;
 - в) вибір теми;
 - г) формулювання пропозицій і рекомендацій;
 - д) оформлення списку використаних джерел та літератури, а також додатків;
 - е) викладення теорії і методики.
10. З-поміж перерахованих слів для формулювання мети наукової роботи не можна використовувати таке:
- а) «обґрунтувати»;
 - б) «порівняти»;
 - в) «вивчити»;
 - г) «визначити»;
 - д) «виявити».
11. Підручники до наукової літератури:
- а) належать;;
 - б) можуть належати;
 - в) іноді належать
 - г) ніколи не належать.
12. Дані про використані літературні джерела автором книжки:
- а) сигнальна інформація;
 - б) резюме;
 - в) бібліографічна інформація;
 - г) анотація.
13. Наукове припущення яке висувається для пояснення якогось явища і яке потребує перевірки на досвіді, та теоретичного обґрунтування для того, щоб стати достовірною науковою теорією:
- а) гіпотеза;
 - б) експеримент;
 - в) синтез;
 - г) ідеалізація.
14. Опитування це:
- а) метод збору емпіричних даних про об'єктивні факти, думки, знання і т.д., заснований на безпосередньому (інтерв'ювання) чи опосередкованому(анкетування) взаємодії дослідника (інтерв'юера) з опитуваним (респондентом);

- б) вид психологічного тесту, призначений для виявлення різних сторін особистості випробуваного за допомогою набору тверджень, з якими респондент погоджується або не погоджується;
- в) сукупність методів і форм представлення інформації (графіки, виміру показників), що дозволяють охарактеризувати вибірки даних;
- г) дослідницький підхід, що припускає відношення до вихованця як до особистості, як до самосвідомого суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховного впливу.
15. Авторський, або друкований, аркуш – це:
- а) одна сторінка друкованого тексту (розмір шрифту – 14-й; одинарний інтервал);
- б) одна сторінка друкованого тексту (розмір шрифту – 12-й; одинарний інтервал);
- в) аркуш формату А4, видрукований із двох боків;
- г) одиниця виміру друкованого тексту (дорівнює 5 тис. друкованих знаків);
- д) одиниця виміру друкованого тексту (дорівнює 40 тис. друкованих знаків).
16. Установіть відповідність між поняттями і їх визначеннями:
1) виписки;	а) стислий зміст усього першоджерела;
2) анотація;	б) докладний виклад інформації;
3) конспект;	в) короткий зміст окремих фрагментів інформації.
17. Установіть відповідність між поняттями і визначеннями:
1) аналіз;	а) висновок про весь клас предметів у цілому на основі знань про окремі предмети класу;
2) синтез;	б) можливість розділити предмет на частини;
3) індукція;	в) об'єднання окремих частин предмета в одне ціле;
4) дедукція;	г) можливість зробити висновок про окремий предмет на основі загальних знань про клас предметів у цілому.
18. Установіть відповідність:
1) методика;	а) сукупність методів, вчення про об'єкт, методи і межі його пізнання;
2) методологія;	б) спосіб пізнання;
3) метод;	в) алгоритм, технологія одержання бажаного результату.
19. Загальнонаукові методи можна застосовувати:
- а) лише за наявності в дослідника спеціальних знань;
- б) у всіх науках;
- в) лише в прикладних дослідженнях;
- г) тільки у фундаментальних дослідженнях;
- д) лише в окремих науках.
20. Оформлюючи кваліфікаційну роботу, номер сторінки ставлять:
- а) у центрі внизу сторінки;
- б) у центрі вгорі сторінки;
- в) у правому верхньому куті;
- г) у правому нижньому куті.
21. Якщо в тексті наукової роботи наводять прізвища, то ініціали:
- а) ставлять перед прізвищем;
- б) ставлять після прізвища;
- в) ставлять так, як зручно авторіві;

- г) узагалі не ставлять.
22. Бібліографічний опис журнальної статті включає наступні елементи:
- а) автор, заголовок, назва журналу, рік, том, серія чи номер журналу, випуск, сторінки;
 - б) автор, рік, випуск;
 - в) заголовок, назва журналу, том, серія чи номер журналу, сторінки;
 - г) немає вірної відповіді.
23. У вступі не наводять:
- а) пропозиції щодо подальшого дослідження теми;
 - б) короткий зміст роботи;
 - в) постановку проблеми;
 - г) актуальність теми дослідження;
 - д) мету і завдання дослідження;
 - е) об'єкт дослідження.
- 24 Висновки це:
- а) стиснутий узагальнений виклад самих істотних, з погляду автора, результатів, отриманих у процесі дослідження;
 - б) частина всієї досліджуваної (генеральної) сукупності, що виступає як безпосередній об'єкт вивчення за розробленою методикою чи програмою добору;
 - в) метод дослідження, спрямований на аналіз вже існуючих (раніше добутих в інших дослідженнях) даних відповідно до нових задач;
 - г) етап дослідження; який припускає використання операцій порівняння, узагальнення та ін.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Законодавчо-нормативне регулювання науки в Україні.
2. Розкрийте поняття науки, її об'єкта та предмета. Головні функції науки.
3. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні.
4. Структура та діяльність Національної академії наук України.
5. Структура Інституту історії України НАН України.
6. Особливості розвитку науки в Україні в XVIII ст.
7. Університети як центри науково-дослідної роботи в XIX ст.
8. Наука XX ст. і початку XXI ст.: характерні особливості.
9. Наукознавство та його основні розділи.
10. Основні етапи наукового дослідження.
11. Визначення мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.
12. Наукове дослідження та його методологія. Класифікація методів наукових досліджень.
13. Загальнонаукові принципи дослідження.
14. Загальнонаукові методи дослідження.
15. Спеціально-історичні методи дослідження.
16. Спеціальні джерелознавчі методи дослідження.
17. Гіпотези в наукових дослідженнях. Доведення гіпотез.
18. Вибір теми дослідження, обґрунтування мети і завдань роботи та інших обов'язкових складових наукового дослідження.
19. Методика пошуку інформації, опрацювання опублікованих та неопублікованих джерел.
20. Аналіз наукової літератури за темою дослідження.
21. Етапи роботи над кваліфікаційною роботою.
22. Впровадження результатів завершених наукових досліджень.
23. Наукова організація праці в дослідницькій діяльності.
24. Науково-дослідна діяльність студентів вищих навчальних закладів України як один із основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів.
25. Принципи організації наукової праці.
26. Раціональний трудовий режим дослідника та організація робочого місця.
27. Наукова школа як головна неформальна структура науки.
28. Бібліографічний опис джерел, використаних у науковому дослідженні.
29. Типи інтерв'ю та порядок їх проведення.
30. Аспірантура як одна з основних форм планомірної підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів.
31. Докторантура як вищий ступінь єдиної системи освіти.
32. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Скласти методологію дослідження кваліфікаційної роботи. Обов'язково написати принципи дослідження, загальнонаукові і спеціально-історичні методи з прикладами застосування. Загальний обсяг 5 сторінок.

Завдання 2.

Скласти питальник та провести біографічне або проблемне напівструктуроване інтерв'ю. Зробити транскрипт записаного інтерв'ю. Оформити паспортний лист до інтерв'ю, договір на проведення інтерв'ю та зберігання його фонозапису, угоду на зберігання та використання транскрибованої копії інтерв'ю.

Завдання 3

Написати анотацію до наукових статей. Викладач пропонує наукові статті, до яких необхідно скласти анотації. Опрацюйте 2–3 запропоновані статті. Сформулюйте анотацію до кожної з вивчених статей, вказуючи мету наукової роботи, що розглядалася, методику проведення дослідження, найважливіші результати, висновки та рекомендації. Зазначте ключові слова в кількості 3–10 у називному відмінку. Результати роботи оформіть у вигляді таблиці:

Автор, назва статті	Анотація	Ключові слова

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА ВИКОНАНИМИ ЗАВДАННЯМИ

№	Вид роботи	Бали за заняття
1.	Відповідь на питання плану	0 – 3
2.	Відповідь на додаткові питання	0 – 1
3.	Доповнення, рецензування відповіді	1 – 2
4.	Модульна контрольна робота	0 – 15
5.	Відповідь на питання плану з презентацією	5
6.	Підготовка конспекту	0 – 1
7.	Підготовка ІНДЗ	10

ТАБЛИЦЯ ВІДПОВІДНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗА РІЗНИМИ ШКАЛАМИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Оцінка за національною шкалою		Критерії оцінювання
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку	
90-100	A	відмінно	зараховано	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили.
82-89	B	добре		Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.
74-81	C			Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в

				цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
64-73	D	задовільно		Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
60-63	E			Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. Закон України «Про вищу освіту». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
4. Наказ Міністерства освіти і науки України №1057 від 14.09.2011 р. «Про затвердження переліку наукових спеціальностей». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11>
5. Положення про кваліфікаційні роботи в Маріупольському державному університеті. – Режим доступу: http://mdu.in.ua/Dokumenty/polozhennia/polozhennja_pro_kvalifikacijni_roboti.pdf
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямків наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» від 7 вересня 2011 р. № 942. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/942-2011-п>
7. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248945529>

Базова

1. Баскаков А.Я. Методология научного исследования : учеб. пособие / А.Я. Баскаков, Н.В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 216 с. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5059242/>
2. Бірта Г.О. Методология і організація наукових досліджень : навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К., 2014. – 142 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42498/mod_resource/content/2/metod-naykov-doclidzhen.pdf
3. Воронов В.І. Джерелознавство історії України: Курс лекцій / В.І. Воронов. – Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 336 с.
4. Грінченко Г.Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: Для студентів і аспірантів. – Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2007. – 28 с. – Режим доступу: http://oralhistory.com.ua/assets/images/img_pub-praktikum/Metodyka_1_Grinchenko.PDF
5. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, С.В. Головка, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко. – К., 2002. – 488 с. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10821.html>

6. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учебное пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 1998. – 702 с.
7. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д. Ковальченко. – М.: Наука, 1987. – 440 с.
8. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М. Краус. – Полтава, 2012. – 183 с. – Режим доступу: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5104/1/Посібник%20МОНД%20Краус%20Н.М..pdf>
9. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В.В. Ковальчук. – К. : Слово, 2009. – 240 с
10. Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. Посібник / О. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42500/mod_resource/content/1/sk692388.pdf
11. Лудченко А.А. Основы научных исследований / А.А. Лудченко, Я.А. Лудченко. – К., 2001. – 113 с. – Режим доступу: http://www.npu.edu.ua!/e-book/book/djvu/A/ikpp_kl_Osn_naychn_issled_Lydchenko.pdf
12. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій / С. Макарчук. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.
13. Макарчук С.А. Джерелознавство історії України: [навч. посібн.] / С.А. Макарчук. – Львів: Світ, 2008. – 512 с.
14. Мальська М.П. Організація наукових досліджень : навчальний посібник / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк. – К., 2017. – 136 с. – Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/org_nauk_dos_malska.pdf
15. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. – 2-е вид., змін. Та доп. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 317 с. – Режим доступу: <http://mokinbi.vk.vntu.edu.ua/file/posibnyky/4147f064a4e1383596f7a9e7f9b67828.pdf>
16. Микитюк О.М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) / О.М. Микитюк. – Х., 2003. – 272 с.
17. Михайлов В.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / В.М. Михайлов, Л.О. Попова, Л.О. Чуйко. – Х., 2014. – 220 с. – Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/140/1/ек.%20лок.Посибник%20МЕТОДОЛОГІЯ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЯ%20НАУКОВИХ.pdf>
18. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. – Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/Konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.2010.pdf

19. П'ятницька-Позднякова І. Основи наукових досліджень у вищій школі / І. П'ятницька-Позднякова. – К., 2003. – 116 с.
20. Тарелкін Ю.П. Методологія наукових досліджень : навч. Посіб. / Ю.П. Тарелкін, В.О. Цикін. – Суми, 2010. – 196 с. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42501/mod_resource/content/1/tarielkin_yu_r_tsikin_v_o_metodologiya_naukovikh_doslidzhen.pdf
21. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень Навчальний посібник / Г.С. Цехмістрова. – Київ, 2004. – 240 с. – Режим доступу: <https://www.imath.kiev.ua/~golub/ref/tsekhmistrova.pdf>
22. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. – Д., 2014. – 48 с. – Режим доступу: http://library.dnu.dp.ua/Methodichki/metodologiyi_organizacija.pdf
23. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 3-тє вид., стер. - К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.
24. Швець Ф.Д. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. – Рівне, 2016. – 151 с. – Режим доступу: <http://ep3.nuwm.edu.ua/3946/1/Методологія%20та%20організація.pdf>
25. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2005.
26. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко. – К., 1998. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>

Спеціальна література

1. Блок М. Апологія історії или ремесло историка / М. Блок. – М.: Наука, 1973. – 178 с. – Режим доступу: http://imwerden.de/pdf/blok_mark_apologoya_istorii_1973.pdf
2. Грінченко Г. Усна історія як метод і джерело дослідження / Г. Грінченко. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/Book/OST/3.pdf>
3. Каштанов С.М. Русская дипломатика / С.М. Каштанов: Учебное пособие для вузов по специальности «История». – М.: Высшая школа, 1988.
4. Ковальченко И.Д. Количественные методы в исторических исследованиях: учебное пособие / И.Д. Ковальченко, И.М. Гарскова, Т.Ф. Измestьева. – М.: Высшая школа, 1984. – 384 с.
5. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії / Л.О. Зашкільняк. – Л., 1996. – 96 с. – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Vstup_do_metodolohii_istorii.pdf
6. Поппер К. Логика и рост научного знания / К. Поппер. – М., 1993.
7. Санцевич А.В. Методика исторического исследования / А.В. Санцевич. – К., 1990.
8. Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка / Д. Тош. – М.: Издательство «Весь мир», 2000. – 296 с. – Режим доступу: <http://abuss.narod.ru/Biblio/tosh.pdf>

Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека НБ МДУ. – Режим доступу: http://slibr.mdu.in.ua/index/elektronna_biblioteka_nb_mdu/0-16
2. Електронний інституційний репозиторій Маріупольського державного університету. – Режим доступу: http://91.250.23.215:8080/jspui/?subject_page=2
3. Електронні ресурси Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2116>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Автореферат дисертації – наукове видання у вигляді брошури авторського реферату проведеного дослідження, яке подається на здобуття наукового ступеня. В авторефераті не повинно бути відомостей, не викладених у тексті дисертації.

Анотація – (від лат. annotatio – зауваження) – це коротка характеристика книги, статті або рукопису, в якій викладається зміст першоджерела, перелік ключових питань і дається його оцінка.

Аспірант – вчений, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в аспірантурі у вищому навчальному закладі/науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії.

Вихідні відомості – сукупність даних, які характеризують видання і призначені для його оформлення, бібліографічної обробки, статистичного обліку й інформування читача.

Вчений – фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати.

Грант – фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямками і на умовах, визначених надавачами гранту.

Державна дослідницька інфраструктура – об'єднання наукових установ та (або) вищих навчальних закладів державної форми власності, що створюється з метою оптимального використання їхніх ресурсів (кадрів, матеріалів, устаткування, обчислювальних ресурсів та зберігання банків даних і знань) та координації їх ефективного використання для проведення наукових, науково-технічних досліджень і науково-технічних розробок на найвищому рівні, а також забезпечення спільного проведення заходів щодо якісної підготовки фахівців у відповідних галузях знань.

Дисертація на здобуття вченого ступеня – це кваліфікована наукова робота, виконана особисто аспірантом, здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії, в якій містяться науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, що пропонує автор для публічного захисту.

Докторант – науковий або науково-педагогічний працівник, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в докторантурі у вищому навчальному закладі (науковій установі) для здобуття ступеня доктора наук.

Докторантура – це вищий ступінь системи освіти, що створюється при вищих навчальних закладах, наукових установах і організаціях, які мають необхідну наукову і матеріальну базу з метою підвищення ефективності дослідження актуальних проблем науки, техніки і культури, вдосконалення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищого рівня кваліфікації – докторів наук.

Докторська дисертація – це робота, в якій сформульовані і обґрунтовані наукові положення, що характеризують нові напрями у відповідній галузі науки, або зроблено теоретичні узагальнення і вирішені значні наукові проблеми, що мають важливе народногосподарське або соціальне значення.

Молодий вчений – вчений віком до 35 років, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років, який має науковий ступінь доктора наук або навчається в докторантурі.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Наукова експедиція – організаційна форма наукових досліджень, що передбачає подорож, поїздку, відрядження наукового працівника (групи наукових працівників) з метою здобуття емпіричних відомостей для отримання практичного досвіду та подальших теоретичних узагальнень у відповідній галузі наук.

Наукова (науково-технічна) робота – наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату. Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання.

Наукова (науково-дослідна, науково-технологічна, науково-технічна, науково-практична) установа – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, утворена в установленому законодавством порядку, для якої наукова та (або) науково-технічна діяльність є основною.

Наукове видання – твір (узагальнююча наукова праця, монографія, збірник наукових праць, збірник документів і матеріалів, тези та матеріали наукових конференцій, автореферат дисертації, препринт, словник, енциклопедія, науковий довідник або покажчик, наукове періодичне видання тощо) наукового характеру, що пройшов процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу, редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або в інший спосіб, містить інформацію про результати наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, теоретичних чи експериментальних досліджень (науково-дослідне видання); підготовлені науковцями до публікації тексти пам'яток культури, історичних документів чи літературних текстів (археографічне або джерелознавче видання); науково систематизовані дані чи матеріали, що відображають історію науки та сучасний стан наукового знання (науково-довідкове або науково-інформаційне видання), призначені для поширення, що відповідають вимогам національних стандартів, інших нормативних документів з питань видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання.

Науковий підрозділ – структурний підрозділ юридичної особи, основним завданням якого є провадження наукової, науково-технічної або науково-організаційної

діяльності, у штаті якого посади наукових працівників становлять не менш як 50 відсотків. Типами наукового підрозділу є інститут, науково-дослідна частина, управління, відділення, комплекс, центр, відділ, лабораторія, секція, сектор, бюро, група, філіал, дослідна станція, дослідне поле, ботанічний сад, дендропарк, обсерваторія, наукова (науково-технічна) бібліотека, науковий (науково-технічний) музей.

Науковий працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Науковий (науково-технічний) проект – комплекс заходів, пов'язаних із забезпеченням виконання та безпосереднім проведенням наукових досліджень та (або) науково-технічних розробок з метою досягнення конкретного наукового або науково-технічного (прикладного) результату.

Науковий результат – нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо.

Науково-організаційна діяльність – діяльність, спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності.

Науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю.

Науково-педагогічний працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Організаційна структура науки – це сукупність всіх органів влади та наукових установ держави. Вищим науковим органом в державі є Національна академія наук (НАН).

Фундаментальні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.